

Nemes Krisztina

SZTE, Bölcsészettudományi Kar, Hispanisztika Tanszék, Doktori Iskola
olot@mailbox.hu

FÜGGETLENSÉG – ÁLLAM – NYELV: KATALÓNIA KÜLÖNÖS ESETE

Independence – State – Language: The Catalan paradox

Nezavisnost – država – jezik: specifični slučaj Katalonije

Independència – estat – idioma: la paradoxa catalana

A Katalán Autonóm Tartomány 2010 óta egyre erőteljesebben hangoztatja függetlenedési szándékát. Ma a Franco-diktatúra (1939–1975) alatt tiltott katalán nyelv a tartomány iskoláinak kötelező nyelve. A hagyományosan bevándorlást vonzó, iparosodott, gazdag tartományban azonban mostanra kisebbségbe szorultak az őslakosok. A spanyolországi gazdasági válság következményeitől szenvedő tartományban a függetlenedés támogatói közt nagy számban találunk nem katalán ajkúakat is. A hagyományosan nyelvi-kulturális alapú katalanizmus a politikai elszakadás reális lehetőséggé válásával új helyzet előtt áll. Paradox módon, a független állammá válás a nemzeti identitás addigi letéteményese, a nyelv kihalását eredményezheti.

Kulcsszavak: nemzetállam, nemzeti identitás, nyelvi identitás, kétnyelvűség, demokratikus jogok

A katalán parlament 2013. január 23-án Szuverenitási Nyilatkozatot bocsátott ki. Ennek preambuluma – amely a két és fél oldalas nyilatkozatból másfél oldalt tölt ki –, a nyilatkozat történeti előzményeit részletezi, vagyis felsorolja, hogy a középkortól napjainkig milyen események és intézmények legitimálják ezt a parlament által kibocsátott nyilatkozatot, amelyben a katalán döntéshozók lefektetik, hogy a katalán nép szuverenitással és döntéshez való joggal rendelkezik. Itt most csak azokat a hivatkozási alapokat fogom röviden, összefoglalóan említeni, amelyekre a preambulum érvelése épül¹:

Katalónia önkormányzatisága a katalán nép *történelmi jogain, sok évszázados intézményein és hagyományos jogrendjén is alapul*. A katalán parlamentarizmus a középkorban gyökerezik, olyan kollektív szervek formájában, mint a

¹ A preambulum általam készített összefoglalásában a dőlt betűs részek a történeti érvelés kulcsszavai. A világ 48 nyelvére lefordított nyilatkozat magyar változata Faluba Kálmán munkája.

Pau i Treva ('béke és fegyvernugvás') vagy a *barcelonai grófi udvar*. A XIV. században hozzák létre *Generalitat* néven a parlament választmányát, amely a XVII. században már Katalónia kormányaként működik. A spanyol örökösödési háború végén, miután Barcelona 1714-ben elesett, V. Fülöp a *Nova Planta* ('új berendezkedés') című dekrétummal eltörli a katalán közjogot és a katalán önkormányzat intézményeit. Az önkormányzatiság visszaszerzése irányába tett első lépés a *Mancomunitat de Catalunya* ('a katalán megyék közössége') létrehozása volt 1914-ben, de ezt Primo de Rivera diktatúrája eltörölte. A második spanyol köztársaság 1931-es kikiáltása után alakult meg *Generalitat de Catalunya* néven a katalán kormány, és Katalónia autonómiáját alaptörvényben rögzítették. 1939-ben Franco tábornok felszámolta az autonóm Katalóniát, és az akkor létrejött diktatorikus rendszer egészen 1975-ig fennállt. A katalán nép aktív ellenállást tanúsított a diktatúrával szemben. A szabadságért vívott harc egyik fontos állomása volt az *Assemblea de Catalunya* ('katalán nemzetgyűlés') megalakulása 1971-ben, tehát még az autonómia visszaszerzése előtt. Ez utóbbira, akkor még ideiglenes jelleggel, 1977-ben került sor, amikor Katalónia elnöke hazatért a száműzetésből. A demokratikus átalakulás folyamatában, az 1978-as spanyol alkotmány által meghatározott autonómia-rendszer keretein belül, Katalónia népe népszavazáson fogadta el az 1979-es katalán alaptörvényt.

Ez a fajta megokolás teljességgel illeszkedik a katalán historiográfia korábbi hagyományába, amikor is a katalán történészek azt próbálták megmagyarázni, mely történelmi momentumok teremtik meg a jogalapot ahhoz, hogy a katalánok állam nélküli nemzetként megőrizték másságukat (BARCELÓ – de RIQUER – UCELAY DA CAY 1982) a spanyol államon belül, amelynek történészei a spanyol államalakulatot mint a Hispán-félsziget történelmi fejlődése által predeterminált jelenséget tételezik (PÉREZ GARZÓN 2000). Ez a másság megőrzésére való törekvés az, amellyel kapcsolatban Vicens Vives, a katalán tudományos történetírás nagy alakja úgy fogalmaz, hogy míg a franciákat racionális, a németeket metafizikus, a spanyolokat pedig misztikus jellegű népnek tartjuk, a katalánokat leginkább azzal jellemezhetjük, hogy kitartóan akarják önnön létezésüket (VICENS VIVES 1960), s ehhez a törekvéshez a katalán történetírás mint legitimáló tényező tevékenyen hozzájárult és hozzájárul ma is.

A 2000-es években az autonómia bővítésére irányuló törekvések hatására a katalán alaptörvényt módosították, amit a katalán, majd végül a spanyol parlament is megszavazott 2006-ban. Ezt azonban a spanyol alkotmánybíróság 31/2010. számú döntése igen erősen megnyirbálta. A Szuverenitási Nyilatkozat fogalmazói szerint olyannyira, hogy „ez lehetetlenné teszi, hogy a katalán népnek a demokrácia továbbvitelét célzó kollektív akarata a spanyol állam keretein belül valósuljon meg”, mivel a döntés alapján a katalán önkormányzat is visz-

szafejleszthető, amire, mint azt a szuverenitási nyilatkozat leszögezi, „konkrét példákat lehet említeni politikai, hatásköri, pénzügyi, társadalmi, kulturális és nyelvi vonatkozásban egyaránt”.

A történeti előzmények felsorolása után a dokumentum preambuluma arra a két hatalmas tömegtüntetésre is hivatkozik, melyek a katalán nép döntéseinek tiszteletben tartását követelték, 2010. július 10-én, a *Nemzet vagyunk, mi döntünk*, majd 2012. szeptember 11-én, a *Katalónia, Európa új állama* jelszóval. A milliós felvonulásokat a korábban említett, 1971-ben alapított *Assemblea*, vagyis a Katalónia függetlenségéért küzdő, újrászerveződött demokratikus népi alakulat hívta életre. A nyilatkozat ezzel a népi akaratot mint hivatkozási alapot beilleszti a legitimáló tényezők sorába, és Katalóniát a demokratikus legitimitás elvének értelmében mint politikai és jogi alanyt határozza meg, amelynek, mint ilyenek, joga van saját kollektív jövője felől dönteni. A népszuverenitás elvét azonban nemcsak azért alkalmazhatjuk Katalónia esetében, mert az autonóm terület történelmi jogokkal és függetlenedésre irányuló demokratikus tömegmozgalmakkal bír, hanem mert kultúrája, nyelve, hagyományai sajátos jelleget biztosít számára, és megkülönböztetik az Ibériai-félsziget többi népétől. A katalánok tehát nemcsak *történelem* és *démosz*, hanem *ethnosz* is.

Az 1979-es autonómia statútumának 6. cikkelye megállapítja, hogy politikai szempontból azok a spanyol állampolgárok számítanak katalánnak, akik a Katalónia területén található helységek valamelyikében állandó lakcímmel rendelkeznek (AUTONÓMIA STATÚTUM 1979 Títol preliminar). Az autonóm terület nyelvéről a statútum 3. cikkelye rendelkezik, amely megállapítja, hogy Katalónia saját nyelve a katalán, amely hivatalos nyelv Katalóniában ugyanúgy, mint a spanyol, amely az egész állam nyelve. A katalán kormány alkotmányos kötelezettségvállalást tesz arra, hogy biztosítja mindkét nyelv hivatalos és normális használatát, és megteremt a két nyelv egyenlőségének feltételeit. Rendelkezik még e statútum az aranés-ről, vagyis az okszitán Katalóniában beszélt változatról, amelyet a bekezdés értelmében szintén tanítani fognak, és a neki kijáró tiszteletben és védelemben részesítenek. 1979-ben ezek a rendelkezések alapvetően a katalán nyelv védelmében születtek, és olyan nyelvi politika kialakítását alapozták meg, – az akkor is már csak kb. 50%-ban katalán anyanyelvű területen, amelynek következtében a nyolcvanas évek elejétől minden iskolás korú gyermek kötelezően katalán nyelven végezte az általános és a középiskolát.² Ennek a nyelvi politikának az alkalmazása az intézmények

² Ez az úgynevezett nyelvi beemelés módszere (immersió lingüística), amely nemcsak abban jelent újdonságot, hogy az oktatás és az iskolai kommunikáció nyelve a spanyol helyett a katalán lett a Principátus, azaz a Katalán Autonóm Község területén, hanem új pedagógiai módszerek alkalmazását is jelentette.

és a civil társadalmi alakulatok közreműködésével együtt lehetővé tette, hogy a katalán társadalom 2000-re nyelvileg „katalanizálódjon” (GISPERT–GRE-GORI 2014).

A 2006-os statútumbővítés Katalóniát nemzetnek nevezi, mégpedig a következő formulával: „A katalán Parlament Katalónia népének érzelmeire és akaratára támaszkodva elsöprő többséggel kijelenti, hogy Katalónia nemzet” (DECRET 306/2006). A következő mondatban pedig (amelyik implicite azt mondja ki, hogy ez ellentétben áll a spanyol alkotmánnyal) egyszerűen kijelenti, hogy „a spanyol alkotmány második cikkelye Katalónia nemzeti jellegét mint nemzetiséget (kisnemzetet, vagyis egy nemzet alatti kategóriát) definiálja” (DECRET 306/2006). Az Alkotmánybíróság 2010-es döntése ugyan meghagyta ezt a nemzetmeghatározást, de egyértelművé tette, hogy nem bír semmiféle jogi hatállyal. Ebből két dolog látszik: hogy a katalánok nagyon szeretnék ezt a nemzetmeghatározást magukra alkalmazni, s hogy az egy és oszthatatlan spanyol nemzet talaján álló 1978-as alkotmány³ ezt nem teszi számukra lehetővé.

A 2006-os katalán statútumbővítés sokkal részletesebben rendelkezik a nyelv kérdésében is.⁴ Nemcsak azt állapítja meg, *hogy Katalónia saját nyelve a katalán*, hanem azt is, *hogy ez a közigazgatásban és a közmédiában általánosságban használt és előnyben részesített nyelv⁵, valamint az oktatás nyelve*. Hivatalos státusához még annyit tesz hozzá, *hogy a másik hivatalos nyelvvel, a spanyollal együtt, a katalán polgároknak joguk és kötelességük ismerni mindkettőt* (DECRET 2006), s ezzel ahhoz a formulához közelít, amellyel a 1978-as spanyol alkotmány rendelkezik a spanyol nyelvről: „*A kasztíliai az Állam hivatalos spanyol nyelve. Minden spanyolnak kötelessége ismerni, és jogában áll*

³ 2. cikkely: „Az alkotmány alapja a spanyol Nemzet megbonthatatlan egysége, mely minden spanyol közös és oszthatatlan hazája, s egyúttal elismeri, valamint garantálja a nemzetiségek/kisnemzetek autonómiához való jogát.”

⁴ Érdekes megfigyelnünk, hogy a katalán parlament által 2005. szeptember 30-án jóváhagyott változat mennyivel szélesebb jogköröket és szigorúbb szabályozást biztosít a katalán nyelv számára, amelyeket a spanyol országgyűlés, majd a Szenátus által 2006. május 10-én jóváhagyott változat már nem. Innen a 2006-os Miraveti Statútum gúnyneve, melyet a változtatások után Moncloa-i Statútumnak is neveznek. Fontos változtatás például rögtön az első, nyelvvel kapcsolatos rendelkezésnél, ahol a 2005-ös, miraveti verzióban az 'a Catalunya' formula szerepel, míg a 2006-os, Moncloa verzió, melyet végül megszavaztak, a következőképp fogalmaz: *el català és la llengua d'ús normal i preferent de les administracions públiques i dels mitjans de comunicació públics 'de Catalunya'*. Ez a csöpp prepozícióváltogatás óriási nyelvi terület visszahódítását jelenti a spanyol nyelv számára a törvénykezés szintjén, mert így a katalán elsődleges használatának kötelezettsége nem érinti a Katalónia területén működő összes tömegkommunikációs eszközt, hanem csak a katalán kormány által finanszírozottakat.

⁵ Az előnyben részesített kifejezést az Alkotmánybíróság alkotmányellenesnek nyilvánította és törölte.

használni.” Az alapvető különbség az, hogy a katalán alkotmányosan kötelezővé tett ismerete mellett természetesen megmarad a spanyolra mint államnyelvre vonatkozó jog és kötelezettség is, vagyis az alaptörvény, ezáltal a kétnyelvűséget teszi uralkodó normává. Ez azonban hatalmas előrelépés volt, mivel a korábbi, 1979-es státútum meghatározása, amelyben először mondják ki, hogy a tartomány „saját nyelvvel” rendelkezik, semmiféle nyelvismereti vagy használati kötelezettséget sem tartalmazott.

A 2006-os státútum 6. cikkelye előírja még a katalánnak az Európai Unióban való hivatalossá tételét, a többi, nyelvi és kulturális kötelekekkel Katalóniához kapcsolódó területtel való kapcsolattartást, és hivatalos nyelvvé teszi az okszitánt (DECRET 306/2006). Ez az újlatin nyelv egyedül itt rendelkezik ezzel a státussal, pedig fogyatkozó beszélőinek százezrei Franciaországban élnek. Ez a nyilvánvalóan gesztusértékű alkotmányos rendelkezés azt mutatja, hogy a sokáig nem hivatalos, sőt üldözött és eltagadott nyelv, a katalán beszélői a törvényhozás szintjén demokratikusan gondolkodnak a nyelvi egyenjogúság kérdésében. Megmutatkozik azonban két másik fontos törekvés is, a katalánok nyelvüket nemcsak tartományi vagy országos, hanem nemzetközi szinten is legalizálni kívánják, ezért az Európai Unióban is hivatalossá akarják tenni. Az a törekvés pedig, hogy más katalán nyelvű és kultúrájú területtel is kapcsolatot kívánnak fenntartani és bővíteni, arra utal, hogy a *Països Catalans* Katalónián kívül eső területeire, Valenciára, a Baleár-szigetekre Észak-Katalóniára és az aragóniai katalánul beszélő övezetre is hatást kívánnak gyakorolni a nyelvi testvériség jegyében. Ez a törekvés a katalán kulturális expanziót kívánja legitimálni, és szeretné biztosítani a magterület nyelvi háttérét.

A nyelvvel kapcsolatban az autonóm katalán kormány élén 1980 és 2003 között álló karizmatikus vezető, Jordi Pujol azt vallotta, hogy „Katalónia esete különleges. Megvan a saját nyelvünk és kultúránk, nemzetet alkotunk állam nélkül” (CASTELLS 73–83). Vagyis a katalán nép különbözőségét a félszigeti állam többi népétől ő ezekben az identitásjegyekben vélte felfedezni, s öt mandátuma alatt ezek védelmét biztosító politikát folytatott. A nyugdíjazása óta a függetlenségpártiak táborát erősítő katalán politikus 2011-es, fordulatot jelző beszédében a következőket állapította meg: „ha megerősödik a jelenlegi Spanyolország-felfogás, akkor csak két megoldás kínálkozik: a függetlenség vagy a katalánság és Katalónia fokozatos eltűnése” (PUJOL 2011).

Mi történik azonban akkor, ha Katalónia függetlenné válik? (Bár ennek intézményi útja épp a napokban vált lehetetlenné a sürgősségi spanyol kormányülés és az Alkotmánybíróság elé beterjesztett kérelem nyomán. Ez ugyanis a konzultáció megtartását lehetővé tevő törvény, és a november 9-ére meghirdetett konzultációnak nevezett népszavazás eltörlését eredményezte [QUERALT 2014]. Ez ellen október 1-jén reggel hatalmas spontán tömegtiltakozások indul-

tak Katalóniában [CAPDEVILA 2014], és kisebb, de igen jelentős szolidaritási tüntetések Valenciában, Mallorcán és Észak-Katalóniában, sőt megtörtént az első formális tiltakozás is, hiszen a katalán parlament egy bizottság felállítását szavazta meg, amely folytatja a november 9-ére kitűzött konzultáció megtartásának előkészületeit. A tömegtüntetések jelszavait felkaroló katalán parlamenti politika ezzel kimerítette a legális lehetőségeket. A helyzet azonban nem oldódott meg, a katalánok ethnoszként és démoszként is elégedetlenek, és a jelenlegi spanyol kormány semmit nem tett a probléma orvoslásának érdekében.)

Mi történik tehát akkor, ha Katalónia valóban elnyeri függetlenségét, és belép az európai államok sorába? Garanciát jelentene-e ez például a katalán nyelv megmaradására, és ha igen, milyen feltételek teljesülése esetén? S ha az önálló államiság sem képes megmenteni a nyelvet, akkor elegendő lesz-e a különálló identitás megtartásához az, ami a nyelven túl megmarad? A válaszokat homály fedi, hiszen a társadalom laboratóriumában végzett emberkísérletek mind egyszeri és megismételhetetlen történések. Sem résztvevőként, sem szemlélőként nem áll rendelkezésünkre olyan szabályszerűség, amely alapján tévedhetetlenül nyilatkozhatnánk lehetséges kimenetelükről. A skót referendum előtt az angol politika sokféle engedményre mutatott hajlandóságot, mert annyira valóságosnak látta a skótok elszakadásának lehetőségét, akik aztán 55:45 arányban mégis a maradás mellett voksoltak. Katalóniában a függetlenségpárti tömegtüntetéseken egyre nagyobb számban vesznek részt az emberek. 2013-ban a *Via Catalana* keretében Katalónia egész szárazföldi határa mentén, mintegy 400 km hosszan élő határvonalat alkotva sorakoztak fel az emberek. 2014. szeptember 11-én pedig 1,8 millió ember tömörült a Barcelonában rajzolt hatalmas V betű alakzatába. Ha azonban valóban az urnákhoz szólítják őket, akkor mi határozza majd meg elsődlegesen a döntési preferenciáikat? Lehet, hogy éppen a nyelvi hovatartozás?

Hogy a katalóniai nyelvi viszonyokról pontosabb képet kaphassunk, érdemes tanulmányoznunk az EULP 2013 (l'Enquesta d'Usos Lingüístics de la Població) statisztikáját. Ez a felmérés 7500 megkérdezett válaszai, tehát egy nagy statisztikai merítés alapján igyekszik képet rajzolni a terület nyelvi valóságáról (EULP 2013). Eredményei, amelyek nem kaptak nagy visszhangot a katalán médiában, először is azokat a már tíz éve ismeretes adatokat erősítik meg, miszerint Katalóniában a többség nyelve továbbra is a spanyol, akármelyik kritériumot vesszük is figyelembe: a családban használatos első nyelvet, az identifikáció nyelvét vagy az általában használt nyelvet. Másodsorban, ezek az eredmények megmutatták azt is, hogy Európa többi kisebbségi vagy regionális nyelvével ellentétben a katalánt 600 000 más anyanyelvű tartja az identifikáció nyelvének, ami azt jelzi, hogy a katalán tényleges vonzerővel bír. Ezt az adatot viszont a média széles körben hangoztatta Katalónia-szerte. Önmagában

ez a tény azonban semmiképpen sem csábíthat arra a következtetésre, hogy a katalán kiszoríthatja a használatból a spanyolt, a politikailag katalán lakosság 55%-ának anyanyelvét.

A reménybeli független állam lakosságát tehát 55%-ban spanyol ajkúak alkotnák, akik azonban részben beszélnek katalánul. Az ország lakosságának 90%-a kétnyelvű – a katalánok gyakorlatilag 99,9%-a –, és ez alatt alapvetően a katalán–spanyol kétnyelvűséget értem, mert az a 300 nyelv, melynek jelenlétét a média hangoztatja, valójában minden bevándorlást befogadó országra igaz. Ez a tény azonban az alaplilemmán nem változtat semmit: a fő kérdés az, hogy ha marad a jelen állás, azaz a katalán és a spanyol egyaránt hivatalos nyelv marad Katalóniában, az biztosítja-e a kisebbségi nyelvnek, a katalánnak a fennmaradását.

Azt állíthatjuk, hogy egy nyelv akkor marad élő, ha szükség van rá a mindennapi kommunikációban és az üzleti életben, vagyis a társadalmi és a gazdasági fennmaradás területein. Ha egy társadalom alapvetően kétnyelvű, az a szociolingvisztikai megfigyelések alapján átmeneti állapotnak tekinthető. Ha adott esetben a két nyelv egyike csakis az adott területen használatos kis nyelv, a másik pedig egy világszerte több százmillió ember által beszélt világnyelv, akkor eléggé valószínűnek tarthatjuk, hogy esetünkben a katalán anyanyelvűek, bár továbbadják a nyelvet, de a spanyollal gyakori érintkezésben élve hosszabb távon nyelvet váltanak. Erre utal egy másik adat: a 2006-os statisztikákban, ahol ezt először figyelték, a gyermekekkel mindkét nyelven beszélő szülők aránya 1,1%, mára ez a mutató 7,8% (ECVHP 2011). Ha az egyik nyelvet mindenki beszéli, és használatával a munka, a közigazgatás, a kultúra stb. terén egyaránt érvényesülhetünk, akkor racionálisan szemlélve az a hasznosabb nyelv. A bevándorlókat fogadó ország új lakosai mindenképpen a hasznosabb, vagyis a szélesebb körben használatos nyelvet fogják előnyben részesíteni. A másikat, ez esetben a katalánt, csak akkor tanulják meg, ha valamiért feltétlenül szükséges. Mondjuk, mert az iskolában kötelező, de ez már egy más típusú és más szintű nyelvtudás lesz. Ha az áruk felirata, a használati utasítások, a filmek szinkronja, az üzleti élet, a hirdetések, a bírósági ügyek, a tömegkommunikáció nagyrészt spanyolul zajlik, a katalán használata viszszaeszik a katalán családokba, vagy csak az iskolai katalánra korlátozódik. Ettől kezdve már csak a hagyományörzés céljait teljesíti, identitásjelző értéke marad, de nem gyakorolja majd a nyelv által betölthető összes tisztséget. Így aztán nemzedékről nemzedékre kevesebb beszélője marad, s idővel elfoglalja méltó helyét a nemzeti emlékezetben, a becses örökség kategóriában. Ilyen erőviszonyok mellett, akár diktatúrában, akár demokráciában, sokkal valószínűbb, hogy a túlélési verseny győztese a spanyol nyelv lesz, a nagy hal megeszi a kicsit klasszikus elve alapján.

A katalán nacionalizmusról megállapítható, hogy a katalán nyelvvédelem köré, abból kiindulóan szerveződött. A katalán nyelvet a 19. századtól fogva a nemzeti öntudat legfontosabb elemeként határozhatjuk meg (MANIFEST 2012 és COROMINES 2013).⁶ A diktatúra negyven éve alatti tilalom, amely a katalán szabad használatát az otthon falain túl mindenütt sújtotta, védekező álláspontra szorította a katalánokat, akik ragaszkodván nyelvükhöz, kétnyelvűek lettek, de nem szüntek meg küzdeni azért, mint azt a fenti példából is láthatuk, hogy mellőzött anyanyelvük egyenjogú lehessen a spanyollal és a többi európai nyelvvel. Ha fordul a kocka, és a térképen megjelenik egy Katalónia nevű állam, és a katalánok demokratikus nyitottsággal megtartják ezt a kulturális gazdagságként tételezett, immáron hivatalos kétnyelvűséget, mert nem akarják új országuk lakosságának 55%-át olyan törvényekkel sújtani, mint amilyenekkel korábban az ő nyelvüket sújtották, akkor nagyon progresszív és konzekvensen demokratikus gondolkodásról tesznek tanúságot. Ma már az ERC, azaz a Franco halála utáni átmenet idejétől kezdve hagyományosan függetlenségpárti katalán baloldali párt, amely korábban a katalán kizárólagos hivatalossága mellett érvelt, a mindkét nyelv hivatalossága mellé teszi le a voksát. Ennek a hirtelen változásnak a háttérében vélhetően nemcsak a baloldali republikánus meggyőződés áll, hanem rövid távú, szavazatszerző indokok is igazolják. Azok, akik demokratikusabb, nyitottabb, fejlődőképesebb, modernebb jóléti államot szeretnének, mely gazdag kis országgént prosperál Spanyolország északkeleti tartománya helyén, azok nem mind katalán ajkúak, s őket az urnák előtt állva elriaszthatja a függetlenség gondolatától egy olyan nemzetállam képe, amelyben anyanyelvük nem lesz az ország nyelve.

A kérdésben nyilatkozó professzorok, nyelvészek, újságírók, szerkesztők és egyéb katalán nyelvhasználók és védelmezők állítása szerint azonban igen furcsa lenne, ha annyi üldöztetéssel teli évszázad után a nemzet úgy vesztené el a nyelvét, hogy közben elnyeri az önálló államiséget (LLETRES 64 2012).⁷ Ha a katalánok Gabriel Biblioni nyelvészprofesszor és egyetemi tanár álláspontját fogadják meg, akkor teljes védelmet biztosítanak a nyelvüknek. A professzor szerint a

⁶ Nosaltres sabem prou bé que l'ànima de la nació catalana és la seva llengua... Per a nosaltres, la personalitat i el geni nacional de la pàtria no es pot entendre en un altre idioma que no sigui el català. Mi tisztában vagyunk azzal, hogy a katalán nemzet lelke a nyelv... Számunkra a patrióta szellem és személyiség nem értelmezhető egy másik nyelven, amelyik nem katalán. A nemzeti nyelv manifesztuma című dokumentum szavai, mely Barcelonában kelt 2012. október 30-án.

⁷ A Manifesztum azzal érvel, hogy ha megmarad mindkét nyelv hivatalos státusa, az a ma is fennálló nyelvi elrendeződést tartaná fenn, amely lehetővé teszi, hogy a Països Catalans területén bárki élhet úgy, hogy csakis spanyolul tud, és megveti a katalánt... mit ér akkor a politikai függetlenség a mi nyelvünk számára?

katalán teljes normalizációja csakis úgy valósítható meg, ha a spanyol megszűnik mindenki által ismert nyelvnek lenni, és ezt a szerepét a katalán veszi át. Ez úgy volna elérhető, ha a spanyol nem lenne többé kötelező nyelv az iskolában, és egy ütőképes katalán tömegkommunikáció szorítaná ki a jelenlegi spanyol médiát. Ebben a folyamatban a professzor véleménye szerint a spanyolul beszélő közösgnek lassan, fokozatosan, természetes módon kellene feloldódnia, s a folyamatot a spanyolul beszélő felnőtt közösség érdekeinek figyelembevételével kellene megtervezni. Az új nemzedékek az iskolában csak katalánul tanulnának majd, s ez lenne a társadalmi érintkezés nyelve is, miközben a spanyol ajkúak ugyanúgy, mint bármely bevándorló családban, megtarthatnák nyelvüket a családon belüli használatban, ameddig csak jólesik. Ez a nyelvész, nyelvvédő szakember véleménye a katalán fennmaradási esélyeiről, s ebben igazat kell adnunk neki.

Ez a lettek, észtek, ukránok válasza is a kérdésre, hogy többet ne említsünk, akik egy kis nyelvet próbálnak megmenteni a fenyegető nagy árnyékában. Az anyanyelvi beszélők arányszámaait tekintve mindenütt a 24. órában nyílt erre lehetőség, s a folyamat az önálló államiság ellenére nem problémamentes. Van olyan példa is, amikor egy nép újrakezdő hite egy holt nyelv, a héber feltámasztását is lehetővé tette, de ehhez igazán speciális történelmi körülmények között került sor, s megállapíthatjuk, hogy a reménybeli Katalónia polgárságának 55%-a nem rendelkezik olyan motivációval a katalán elsajátítására, mint mondjuk a negyvenes évek végén Izrael jiddisül beszélő lakosai. A katalán helyzete azonban inkább hasonlítható az angol és a francia által kiszorított p és q kelta nyelvekéhez⁸, azzal a különbséggel, hogy jelenleg sokkal jobb egészségnek örvendő, és sokkal több beszélővel rendelkezik, mint például az ír az ír nemzeti függetlenség elnyerése idején.⁹

Ha valóban a nyelv mint legfőbb identifikációs tényező megmentése a cél, akkor a nyelvészprofesszor által javasolt drasztikus módszerekkel ez jelenleg valószínűleg még lehetséges, amennyiben Katalónia, mint új nemzetállam, egyedüli hivatalos nyelvét teszi, és ezáltal, mint a világ kulturális örökségének egy darabját nem hagyja elveszni. De vajon van-e joga a demokrácia korában egy hagyományörző, vagyis anyanyelvét őrző közösségnek, saját kincse védelmében akaratát rákényszeríteni a mára már többségbe került más nyelvű honfitársaira? Valóban nagyobb védelem illeti-e az őshonos nyelveket a bevándorló

⁸ Skócia 1,1%, 57 000 beszélő, Írország 138 000 beszélő első nyelve.

⁹ Írország alkotmányának 8. cikkelye rendelkezik az ország hivatalos nyelvének kérdésében: 1. The Irish language as the national language is the first official language. 2. The English language is recognised as a second official language. Ennek ellenére az ír gaelic inkább a folklór palettáján szereplő szín, melynek tanulása, megtartása egy bizonyos csoporthoz tartozást jelent, de önmagában nem elegendő sem a tanulásához, sem az országon belüli érvényesüléshez.

közösségek nyelvével szemben? S ha igen, ez a többletjog hogyan érvényesíthető? S marad-e elég identitáskülönbség, ha a demokrácia játékszabályainak alkalmazása során elveszik a nyelv? Érték-e annyira egy nyelv, s az emberiség kulturális diverzitása, hogy ne csak a nyelv lassú elhalását biztosítsuk demokratikus úton, hanem a gyengébb javára aktívabb védelmet támogassunk?

Manapság a homogenizáció folyamatának részesei vagyunk minden tekintetben, de szeretném idémosolni Leonardo da Vinci ötszáz évvel korábbi, idevonatkozó gondolatát, mert lévén polihisztor, a nyelvek természetéről is elmélkedett: „Folyton változnak egyik századról a másikra, egyik országról a másikra a népek szüntelenül keveredése miatt, ami a háborúk és más csapások hatására következik be. Ugyanezen nyelvek ki vannak téve annak a veszélynek is, hogy egyszer csak feledésbe mennek, hiszen halandóak, mint minden teremtetett dolog” (ARRASSE), mondja a reneszánsz mester, aki a toszkán nyelvjárást beszélte, és akinek a gyakorlatra, valamint az intuícóra alapozott kutatási módszere ezt a törvényszerűséget sugallta.

IRODALOM

- ARRASSE Daniel: *Leonardo da Vinci. A világ ritmusa*. Budapest, Typotex (megjelenés alatt)
- BARCELÓ Miquel, de RIQUER Borja, UCELAY DA CAY Enrique 1982 Sobre la historiografia catalana = *Avenç*, Dossier 156–461.
- BIBILONI Gabriel, 2006 jún. *A katalán, valenciai és baleári státútumok és módosított státútumok nyelvi rendelkezéseinek összehasonlító elemzése*. <http://www.bibiloni.cat/llengua/comparativa.htm>, letöltve: 2006. 06.
- CAPDEVILA Xavier: *I això quin tribunal ho para?* <http://blocs.mesvilaweb.cat/xcapdevila/?p=268415>, letöltve: 2014. 10. 01.
- CASTELLS Manuel 2006. *Az identitás hatalma*. Gondolat-Infonia, Budapest
- COROMINES Diana: *El català, única llengua oficial en una futura Catalunya independent?* <http://www.nuvol.com/noticies/el-catala-unica-llengua-oficial/>, letöltve: 2003. 09. 25.
- GISPÉRT Blanca–GREGORI Magda: *La immersió lingüística: un model d'èxit*. <http://www.vilaweb.cat/noticia/4176888/20140306/immersio-linguistica-model-dexit.html>, letöltve: 2014. 03. 06.
- LLETRES 64 http://www.lletres.cat/sumari/index.php?cont=article&article_id=632
- NOTÍCIES <http://www.cma.cat/324/Neix-lAssemblea-Nacional-Catalana-amb-l'objectiu-de-promoure-un-referendum-per-la-independencia-el-2014/noticia/1637212/>, letöltve: 2012. 03. 11.
- PÉREZ GARZÓN Juan Sisinio 2000. La creación de la historia de España = Juan Sisinio Pérez Garzón (szerk.): *La gestión de la memoria*. La historia de España al servicio del poder, Barcelona, 63–110.
- PUJOL Jordi 2011. *Conferència del MH Auditori de l'idEC* (Universitat Pompeu Fabra) Barcelona
- QUERALT Argelia 2014. *La suspensión del Tribunal constitucional El Diario* http://www.eldiario.es/agendapublica/reforma-constitucional/suspension-Tribunal-Constitucional_0_308669208.html, letöltve: 2014. 09. 09.
- VICENS VIVES Jaume, 1960. *Notícia de Catalunya*, Destino, Barcelona

TÖRVÉNYEK, NYILATKOZATOK

- Felmérés a katalán lakosság életkörülményeiről és szokásairól. L'Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població de Catalunya 2011 (ECVHP 2011). A katalán kormány Statisztikai Intézete, <http://www.enquestadecondicionsdevida.cat/>
- Katalónia Autonómia Statútuma 1979. https://www.gencat.cat/generalitat/cat/estatut1979/titol_preliminar.htm
- Katalónia módosított Autonómia Statútuma 2006 DECRET 306/2006, de 20 de juliol, pel qual es dóna publicitat a la Llei orgànica 6/2006, de 19 de juliol, de reforma de l'Estatut d'autonomia de Catalunya <https://www.gencat.cat/eadop/imatges/4680/c4680.pdf>
<http://web.gencat.cat/ca/generalitat/estatut/>
- A Katalán Parlament Szuverenitási Nyilatkozata
<http://www.vilaweb.cat/noticia/4076809/20130123/declaracio-sobirania-dret-decidir-poble-catalunya.html> <http://www.vilaweb.cat/noticia/4077586/20130125/katalonia-parlamentje-szuverenitasi-nyilatkozatot-fogad.html>
- A nemzeti nyelv manifestuma. Manifest de llengua nacional Barcelona. 2012. 10. 30. <http://www.racocatala.cat/forums/fil/167854/manifest-si-catala-unica-llengua-oficial-futur-estat-catala-independent> http://www.solidaritatcatalana.cat/sites/default/files/actualitat2/manifest_in_2012_0.pdf
- A Spanyol Alkotmány http://www.lamoncloa.gob.es/documentos/constitucion_esl.pdf
http://noticias.juridicas.com/base_datos/Admin/constitucion.tp.html#a1
- A Spanyol Alkotmánybíróság döntése a 2006-os Katalán Statútumbővítésről. Sentencia 31/2010, de 28 de junio de 2010 (BOE núm. 172, de 16 de julio de 2010). (BOE núm. 172, de 16 de julio de 2010)
<http://www.tribunalconstitucional.es/es/jurisprudencia/paginas/Sentencia.aspx?cod=16273>
- Statisztika a katalóniai lakosság nyelvhasználatáról. Katalán kormány 2013 http://www20.gencat.cat/docs/Llengcat/Documents/Publicacions/Altres/Arxius/EULP2013_fullet.pdf

Independence – State – Language: The Catalan paradox

The autonomous community of Catalonia has asserted its growing demand of independence since 2010. Today, the Catalan language banned under the Franco dictatorship (1939–1975) is the compulsory language in the schools of the community. However, the autochthon population of this rich industrialized region traditionally attracting immigration, has become a minority by now. Among the supporters of independence of the community suffering the consequences of the economic crisis in Spain, we find a large number of people whose mother tongue is Spanish. The traditionally linguistic and cultural based catalanism faces a new situation with secession becoming a real political alternative. Paradoxically, by gaining an independent state may result in loosing the language previous trustee of Catalan national identity.

Key words: nation-state, national identity, language identity, bilingualism, democratic rights

Nezavisnost – država – jezik: specifični slučaj Katalonije

Autonomna pokrajina Katalonija od 2010. godine sve energičnije ističe svoju nameru da postane nezavisna. Katalonski jezik, koji je za vreme Frankove diktature (1939–1975.) bio zabranjen, sada je obavezan u školama ove pokrajine. Međutim, u ovoj industrijski razvijenoj oblasti, koja tradicionalno privlači imigrante, pristanovnici su do danas postali manjina. Ipak, u pokrajini koja trpi posledice španske ekonomske krize, u velikom broju se mogu naći i stanovnici koji podržavaju ideju nezavisnosti, a ne pripadaju populaciji Katalonaca. Kako je međutim političko ocepđenje postala realna mogućnost, katalonizam, koji tradicionalno leži na kulturno-jezičkim osnovama, treba da se suoči sa novonastalom situacijom. Naime, na paradoksalan način nastanak nezavisne države koja je do sada predstavljala glavni simbol nacionalnog identiteta, mogao bi da rezultuje izumiranjem samog jezika.

Ključne reči: nacionalna država, nacionalni identitet, dvojezičnost, demokratska prava

Independència – estat – idioma: la paradoxa catalana

La Comunitat Autònoma de Catalunya està manifestant la seva creixent demanda d'independència des del 2010. Avui en dia el català – idioma prohibit, o amb prou feines tolerat, sota la dictadura franquista – és llengua obligatòria a les escoles de la comunitat. No obstant això, la població autòctona de la regió – rica i industrialitzada, destí tradicional de la immigració des de l'interior d'Espanya – s'ha convertit en minoria. Entre els partidaris de la independència de la comunitat autònoma, que pateix les conseqüències de la crisi econòmica espanyola, trobem gran quantitat de persones de llengua materna castellana. El catalanisme, que tradicionalment té un fons lingüístic i cultural, s'enfronta a una nova situació ara que la secessió està convertint-se en una alternativa política real. Paradoxalment, l'obtenció d'un estat independent pot provocar la pèrdua de l'idioma que ha estat el senyal més emblemàtic de la identitat nacional catalana.

Paraules clau: Estat-nació, la identitat nacional, la identitat llengua, bilingüisme, els drets democràtics

Beérkezés időpontja: 2015. 02. 28.

Közlésre elfogadva: 2015. 04. 30.